

Holland Baroque en Amarilis Dueñas

Door Judith en Tineke Steenbrink

Holland Baroque zoekt wederom het avontuur in virtuoze barokmuziek en hedendaagse grooves. Dit keer met de getalenteerde cello-soliste Amarilis Dueñas.

Amarilis: “Ik kijk ernaar uit om voor het eerst met Holland Baroque te spelen en ben erg blij dat ik met hen als soliste zal werken. Ik speel op een cello uit 1775, een prachtige N. Gagliano die is uitgeleend door de *Jumpstart Jr. Foundation*, een instrument met een krachtige klank. Toen ik een tiener was, luisterde ik elke dag naar Vivaldi en Platti, als ik deze muziek speel, voel ik die jeugdige energie weer opkomen.”

De cello als solo-instrument

In dit programma staat de cello als solo-instrument centraal, waarbij steeds weer een muzikale dialoog plaatsvindt tussen de cello en het orkest. Deze interactie bevestigt zowel de virtuositeit van de celliste als de dynamiek tussen het solo-instrument en het ensemble. De cello stijgt het ene moment boven het orkest uit om zich dan weer ‘onder zijn vrienden te begeven.’ Deze verschillende functies bieden alle kansen voor spanningsopbouw en expressieve nuances. De muziek van vanavond is doordrenkt van Italiaanse barokke virtuositeit. Naast de beroemde Italiaanse barokcomponist Antonio Vivaldi (1678-1741) kijken we ook naar werken van de Italiaanse componisten Evaristo Felice Dall’Abaco (1675-1742), Joseph Marie Clément Dall’Abaco (c.1710-1805) en Giovanni Benedetto Platti (1697-1763), die buiten Italië actief waren.

Vivaldi’s concerto RV 407 in d-klein

De vorm van het soloconcert werd in de barokperiode uitgekristalliseerd tot een driedelig schema: een virtuoos openingsdeel waarin de technische en expressieve kwaliteiten van de solist en het ensemble worden geëxposeerd, een emotioneel geladen middendeel en een afsluitend deel waarin snelheid en uitgelatenheid overheersen. Vivaldi hield consequent vast aan deze structuur. In het concerto RV 407 komen harmonie, melodie en speelsheid prachtig samen. Het eerste deel introduceert de toonsoort d-klein met herhaalde gebroken akkoorden. Het tweede deel begint met een dalende lijn van halve noten in een pulserende beweging – alsof het een kloppend hart verbeeldt. Hierboven soleert de cello in een prachtige lamento (klaagzang). Het laatste deel is een Tarantella, een levendige dans die het concerto virtuoos afsluit.

De betekenis van toonsoorten

Bij het componeren van een muziekstuk kiest de barokcomponist tempo, maatsoort en toonsoort. Waarom benoemen we die toonsoorten eigenlijk zo specifiek? Van oudsher wordt elke toonsoort geassocieerd met een eigen karakter, de benoeming van de toonsoort geeft de luisteraar daardoor meteen richting voor het karakter van het stuk. De toonsoorten worden dus in verband gebracht met emoties en kwaliteiten. De interpretaties hiervan lopen sterk uiteen, wat door de eeuwen heen tot onuitputtelijke bestudering leidde. De toonsoort van RV 407 is d-mineur. In de barok beschrijft de componist Marc-Antoine Charpentier d-mineur als serieus en devoot. Charles Masson ziet hierin een afwisseling van zwaarte en vreugde. Johann Mattheson daarentegen hoort er een aangename tevredenheid in en

noemt d-mineur de beste toonsoort voor heldengedichten, omdat het zowel snelheid als waardigheid bezit.

Praktisch gezien heeft een toonsoort ook invloed op de klank van een instrument. Bij de cello en de viool klinken open snaren (C-G-D-A-E) glanzend en vol. In toonsoorten waar weinig open snaren voorkomen, klinkt het instrument gedempter. Veel open snaren geven juist een briljant en stralend effect, waarbij vaak dubbelgrepen worden toegepast – het tegelijkertijd aanstrijken van meerdere snaren, dat zorgt voor een bravoure-effect.

Evaristo Felice Dall'Abaco en zijn zoon Joseph Marie Clément: reizende cellisten

Hoe komt het dat er steeds nieuwe componistennamen opduiken uit de barokperiode? In de 17e en 18e eeuw werd hoofdzakelijk hedendaagse muziek uitgevoerd. Oude muziek uit de Renaissance werd wel bestudeerd, maar voornamelijk als lesmateriaal. Elke vorst of kerkleider van formaat pronkte met een eigen hofkapel of koor, en muziek werd voor uiteenlopende gelegenheden gecomponeerd en uitgevoerd door professionele musici. Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en Italië brachten heel veel componisten voort die naast componeren vaak ook andere muzikale taken vervulden. Evaristo Felice Dall'Abaco werd geboren in Verona en reisde via München naar Brussel, om via Bonn weer terug te keren naar München. Net als veel Italiaanse tijdgenoten componeerde hij concerten, kamermuziek en kerkmuziek, onder andere voor de vorst Maximiliaan II Emanuel van Beieren. Zijn zoon Joseph Marie Clément werd in Brussel geboren en reisde met zijn vader mee terug naar München. Hij hield zich vast aan de barokke stijl, ondanks de opkomende mode van latere muziekstromingen.

Platti in Schloss Würzburg

Giovanni Benedetto Platti was een van de vele Italiaanse muzikanten die eind 17e en begin 18e eeuw hun geboorteland verlieten en naar het noorden trokken, naar de landen waarvan de inwoners de modieuze Italiaanse muziekstijl bewonderden, om zo aan verschillende Europese hoven in dienst te treden. Platti vestigde zich in Würzburg, waar hij van 1722 tot aan zijn dood in 1763 werkte aan het hof van familie Schönborn, prins van Bamberg en Würzburg. Hij diende daar als hoboïst, violist, zanger en zang- en hoboleraar. Als componist is Platti voornamelijk bekend om zijn 28 celloconcerten, verschillende andere stukken voor cello, klavecimbelsonges en kerkmuziek. Vele van zijn werken zijn tijdens een bombardement in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan. Wel ligt er nog veel werk van hem verborgen op het *Schloss* in Würzburg, waar hij veertig jaar van zijn leven woonde. De meeste composities liggen daar in een archief dat tot op heden gesloten is. Het is wel bekend dat het om een waardevolle collectie vol orkestmuziek met veel celloconcerten gaat maar de partituren zijn (nog) niet beschikbaar. De stukken van Platti die Holland Baroque en Amarilis Dueñas in dit programma spelen, zijn wél uitgegeven. Ze zijn een voorbeeld van de vermenging van de Italiaanse en Duitse stijl: virtuoos, urgent, flamboyant.

Judith Steenbrink: “Toen ik een opname van het capriccio van (Joseph) Dall'Abaco door Amarilis Dueñas hoorde, was ik geraakt door de melancholie in haar uitvoering. Een capriccio? Ja, maar ik hoorde ook een lamento en een soort passacaglia-variantie stijl, weliswaar in een vrijere vorm. In mijn hoofd zong ik er meteen een aantal stemmen bij. Die heb ik uitgeschreven. De solostem zweeft tussen een baslijn en een capriccio. De

bijgevoegde stemmen omlijsten de atmosfeer en de variatiemogelijkheden die de baslijn al suggereert. Als je zelf zachtjes zou meeneuriën zou het ook zo kunnen klinken.”

Reflections

Reflections is een bewerking door Judith Steenbrink van het stuk dat Giovanni Sollima (1962) eerder voor zes solo-cellisten van Holland Baroque schreef.

Het stuk bestaat uit drie dansen. Naast cellist is Sollima bronnenfanaat, componist en celloactivist. Hij beweegt zich haast gedachteloos tussen ogenschijnlijke uitersten. Van een protestmanifestatie door 100 cello's op een plein in Italië ter behoud van een concertzaal snelt hij zich naar een bibliotheek om niet eerder gespeeld repertoire te ontcijferen. Voor hem zijn het geen uitersten, het is zijn natuurlijke bestaan. Napolitaanse volksmuziek ligt hem na aan het hart. Zingen, huilen en eindigen in een onbedwingbare dans. Inmiddels nemen vele andere cellisten overal ter wereld zijn stukken ter hand. Nu ook Amarilis Dueñas. *Reflections* is een Zuid-Italiaans spektakelstuk vol volkse invloeden, barok, virtuositeit en opzweepende ritmische elementen.

Judith Steenbrink: “Nadat ik bezig was met de bewerking van Sollima en Dall’Abaco begon ik een stuk voor solo cello en orkest te schrijven. Ik noteerde wat ik in mijn hoofd hoorde. Het was alsof, door de werken van Platti en Vivaldi te bestuderen, er als vanzelf een eigen stuk in de lucht begon te hangen. En dat heb ik in noten gevangen. Je kunt het zien als een eigentijdse versie van wat de componisten van toen in hun tijd hebben geschreven. Componeren is noteren van wat er al is. Ik probeer niets. Alleen op te schrijven wat het moet zijn.”

Absoluut meesterwerk

Het Concerto voor twee cello's in g-mineur (RV 531) van Vivaldi is een waar spektakelstuk. Het volgt de klassieke driedelige structuur (snel-langzaam-snel) en biedt beide solisten uitgebreide mogelijkheden om hun virtuositeit te tonen. Het orkest ondersteunt en becommentarieert voortdurend hun samenspel. In het eerste deel wisselen de solo's elkaar af in een lyrisch en vriendelijk karakter, waarbij het orkest bijna vragend antwoordt. Een spectaculair moment is wanneer het orkest samen met beide solisten het solistische materiaal speelt – alsof iedereen het hoogste woord wilt voeren. Het middendeel biedt een moment van rust. De twee cello's spelen in terts een droevige, typisch Italiaanse melodie: goed zingbaar en zonder tekst toch direct begrijpelijk. Het laatste deel bruist van ritmische energie. Syncopen in het thema, grote sprongen over de snaren en herhaalde snelle noten zorgen voor een onstuimige sfeer.

Als leraar aan het meisjesweeshuis in Venetië, het *Ospedale della Pietà*, begeleidde Vivaldi vele studenten. Het componeren van concerti voor meerdere instrumenten was een pedagogische meesterzet: zo kregen meerdere studenten de kans om zich te presenteren. Vivaldi schreef concerti voor onder andere twee fluiten, twee hoorns, twee mandolines, twee hobo's en twee trompetten, evenals meer dan twintig concerti voor twee violen. Daarnaast componeerde hij concerti met oplopende aantallen solisten, tot wel vier of meer. RV 531 is een absoluut meesterwerk. Het ronkt, gromt, springt, vecht en barst uit zijn voegen van speelvreugde en competitief samenspel: virtuoze barokmuziek met hedendaagse *grooves*.

Holland Baroque zoekt wederom het avontuur. Een Italiaans avontuur waarin dialoog, speelsheid en strijkersmuziek centraal staat. Ruim baan voor de getalenteerde cello-soliste Amarilis Dueñas!